

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

МОВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ АРТЕФАКТНОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ

Колективна монографія

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Том 4

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

МОВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ АРТЕФАКТНОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ

Колективна монографія

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Том 4

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2021

УДК 81'37; 003; 81'22, 004.83:316.77

М 74

Рецензенти:

- Леміш Н.Є.** доктор філологічних наук, професор
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова (м. Київ)
- Славова Л.Л.** доктор філологічних наук, професор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка (м. Київ)

Рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(*протокол № 5 від 27 травня 2021 р.*)

Колектив авторів:

Аладько Д.О., Деменчук О.В., Калініченко М.М., Кучма Т.В., Мізін К.І., Орел І.І.,
Павлова О.І., Павловська Л.О., Толчєєва Т.С., Чеберяк А.М.

Мовна концептуалізація артефактного простору людини
М 74 : колективна монографія / кол. авт. ; голов. ред. О. Деменчук. Рівне: РДГУ,
2021. 139 с. (Історія та сьогодення філологічної науки ; т. 4).

Linguistic conceptualisation of person's artifact space
: Collective work / auth. ; O. Demenchuk (ed.). Rivne: RSUH, 2021. 139 p.
(History and Contemporaneity of Philological Science ; v. 4).

У колективній монографії представлено розвідки, предметом аналізу яких є проблематика реконструкції мовної картини артефактного світу людини. На матеріалі германських, романських та слов'янських мов (англійська, німецька, французька, чеська, польська, болгарська, українська, білоруська, російська) розглянуто низку актуальних питань, присвячених семантичному моделюванню артефактного простору людини, аналізу артефактних номінацій, дослідженню механізмів формування та реалізації артефактних концептів.

The collective work deals with the linguistic reconstruction of person's artifact world. Based on the Germanic, Romance and Slavic languages (English, German, French, Czech, Polish, Bulgarian, Ukrainian, Belarusian and Russian), the paper focuses on the topical issues related to the semantic modelling of person's artifact space, analysis of artifact designations, study of artifact concepts.

УДК 81'37; 003; 81'22, 004.83:316.77

©Автори публікацій, 2021

©Рівненський державний гуманітарний університет, 2021

ЗМІСТ

**СЕМАНТИЧНІ МОДЕЛІ
АРТЕФАКТНОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ**

<i>Деменчук О.В.</i> АРТЕФАКТНІ НОМІНАЦІЇ ЯК ДЕСКРИПТОРИ АНТРОПОМЕТРИЧНИХ СМИСЛІВ	6
--	---

<i>Мізін К.І.</i> АРТЕФАКТНИЙ КОД КУЛЬТУРИ В СЕМАНТИЦІ УСТАЛЕНИХ ПОРІВНЯНЬ	21
---	----

<i>Толчєєва Т.С.</i> СИГНІФІКАТИВНІ АРТЕФАКТИ-МІФОЛОГЕМИ В ЕТНОМОВНІЙ СВІДОМОСТІ БРИТАНЦІВ ТА СХІДНИХ СЛОВ'ЯН ..	37
---	----

**АРТЕФАКТНІ НОМІНАЦІЇ
У ЗІСТАВНО-ТИПОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ**

<i>Аладько Д.О.</i> СЕМАНТИЧНИЙ СТАТУС НОМІНАЦІЙ ПОСУДУ В МЕЖАХ КЛАСУ АРТЕФАКТІВ	63
---	----

<i>Кучма Т.В.</i> АРТЕФАКТИ У ВЕРБАЛЬНИХ АСОЦІАЦІЯХ	77
---	----

<i>Павлова О.И.</i> АРТЕФАКТНЫЕ НОМИНАЦИИ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО, ФРАНЦУЗСКОГО, РУССКОГО И УКРАИНСКОГО ЯЗЫКОВ)	87
--	----

<i>Павловська Л.О.</i> АРТЕФАКТ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ СЕМАНТИКИ РИТУАЛЬНИХ ВЕРБАЛЬНИХ ФОРМУЛ ПОБАЖАНЬ У РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ	95
--	----

**АРТЕФАКТНІ НОМІНАЦІЇ
У НАЦІОНАЛЬНІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ**

<i>Орел І.І.</i> НОМІНАЦІЯ АРТЕФАКТІВ У СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЯК ЗАСІБ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ СТЕРЕОТИПІВ	105
---	-----

**АРТЕФАКТНІ НОМІНАЦІЇ
У ПРОСТОРИ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ**

<i>Чеберяк А.М.</i> СИМВОЛИ І АРТЕФАКТИ РОСІЙСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ КРІЗЬ ПРИЗМУ МОВНОЇ ГРИ В РОМАНІ Т. ТОЛСТОЇ «КИСЬ»	117
---	-----

**АРТЕФАКТНІ НОМІНАЦІЇ
ЯК ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

<i>Калініченко М.М.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВЕСНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД В СУЧАСНІЙ ГУМАНІТАРИСТИЦІ	127
--	------------

- Уфимцева, А.А., Азнаурова, Е.С., Кубрякова, Е.С., & Телия, В.Н. (1977). Лингвистическая сущность и аспекты номинации. *Языковая номинация. Общие вопросы*. М.: Наука.
- Фрумкина, Р.М. (2001). *Психолингвистика*. М.: Академа.
- Aitchison, J. (1987). *Words in the mind. An introduction to the mental lexicon*. Oxford: Basil Blackwell.
- Andersen, E. (1974). Cups and glasses: Learning that boundaries are vague. *Journal of Child Language*. Cambridge. Vol. 2.
- Dirven, R. (2002). Cognitive Linguistics. Malmkjar K. *The Linguistics Encyclopedia*. London, New York: Routledge.
- Evans, V. (2006). *Cognitive Linguistics. An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Fillmore, Ch. (2006). Frame semantics. *Cognitive linguistics: Basic readings*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Geeraerts, D. (2006). Prospects and problems of prototype theory. *Cognitive linguistics: Basic readings*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Gibbs, R. W. (2006). The cognitive psychological reality of image schemas and their transformations. *Cognitive linguistics: Basic readings*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hudson, R. (1995). *Word meaning*. London: Routledge.
- Hurford, J. R. (2007). *Semantics*. Cambridge: CUP.
- Kempton, W. (1978). Category grading and taxonomic relations: A mug is a sort of cup. *American Ethnologist*. Vol. 5.
- Labov, W. (1973). The Boundaries of words and their meanings. *New ways of analyzing variation in English*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Lipka, L. (1992). *An outline of English lexicology*. Tübingen: Max Niemeyer.
- McCarthy, M.J. (2002). Lexis and lexicology. Malmkjar K. *The Linguistics Encyclopedia*. London, New York: Routledge.
- Persson, G. (1990). *Meaning, models and metaphors*. Stockholm: University of UMEA.

Кучма Т.В.

кандидат філологічних наук, доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

АРТЕФАКТИ У ВЕРБАЛЬНИХ АСОЦІАЦІЯХ

Асоціативно-вербальна мережа пов'язує слова за найрізноманітнішими функціональними, формальними та змістовими ознаками. За спостереженнями І.І. Бабенко (Бабенко, 2004), така невичерпна кількість асоціативних зв'язків цілком відповідає як складності організації психіки людини, так і різноманіттю усвідомлюваних нею відношень між об'єктами та явищами навколишньої дійсності.

Теоретичні і практичні аспекти асоціативного експерименту досліджено у працях українських і зарубіжних науковців: Н.В. Вдовиченко (Вдовиченко, 2015), О.І. Горошко (Горошко, 2001), О.О. Залевської (Залевская, 2005), І.М. Кобозевої (Кобозева, 1995), І.Е. Подолян (Подолян, 2000), Р.М. Фрумкіної (Фрумкина, 2001), Є. Бартмінського (Bartmiński, 2007) та ін. Артефактам присвячено праці І.С. Тагієвої (Тагієва, 2014), О.В. Тищенка (Тищенко, 2017), Т.С. Толчєєвої (Толчєева, 2007) та ін. Дослідження вербальних асоціацій-артефактів вивчено ще недостатньо і залишається актуальним питанням сучасної лінгвістики.

Асоціативне поле є одним з основних типів лексичних мікросистем і характеризується набором таких ознак, як позамовні зв'язки денотатів; внутрішньомовні зв'язки слів; елементи поля не можуть замінити один одне; всі елементи пов'язані асоціативним зв'язком зі словом-стимулом, іменем поля, що знаходиться всередині поля. До складу поля входять одиниці різних частин мови, що об'єднуються однією або декількома семами або які не мають спільних сем (Попова, 1989, с. 32-33).

Основною особливістю асоціативного поля, на думку науковців (Караулов, 2002, с. 6; Попова, 1989, с. 86-87), є те, що значущі зв'язки, які реалізуються в матеріалах асоціативних експериментів, значно ширші за ті, які описуються з позицій «семантичного» аналізу. Для носія мови мовні знання зливаються зі знаннями про світ,

здійснюється доступ до індивідуального й соціального, чуттєвого й раціонального досвіду людини, до образу світу, який регулює та скеровує будь-яку діяльність суб'єкта.

Реакції, отримані в ході асоціативних експериментів, можна розглядати як специфічний для певної культури і мови асоціативний профіль образів свідомості. Вони інтегрують розумові й чуттєві знання, якими володіє певний етнос (САС, с. 5).

У кожної людини своє асоціативне поле, воно відрізняється складом найменувань і силою зв'язків між ними. У своїх працях О. О. Залевська (Залевская, 2005, с. 92) доводить, що у кожного окремого інформанта відбувається актуалізація найбільш вірогідного саме для нього відповідника між словом-стимулом та однією з одиниць глибинного рівня лексики.

Здобуті реакції утворюють асоціативне поле з ядром і периферією. До ядра входять високочастотні реакції, до периферії – поодинокі; І.Е. Подолян (2000, с. 23), наприклад, до ядра асоціативного поля відносить три найчастотніші реакції. У ядрі відображаються найважливіші для носія мови семантичні ознаки.

У вільному асоціативному експерименті взяли участь по 100 інформантів-носіїв української, польської та німецької мов віком від 18 до 30 років. Список слів-стимулів містив понад 70 номінацій-корелятивів трьох мов на позначення соціального статусу людини. Із такими номінаціями носій мови стикається щодня: коли є безпосереднім учасником суспільних відносин – вдома (номінації на позначення родинних стосунків), на роботі чи навчанні (номінації на позначення професії, роду занять) тощо або є «спостерігачем» культурних, політичних, міжнародних подій та ін.

Реакції, отримані в ході вільного асоціативного експерименту, утворюють асоціативне поле з ядром та периферією. До ядра відносимо високочастотні реакції, до периферії – низькочастотні. Високочастотними вважаємо реакції, які мають ранг від другого до третього. Загалом було здобуто 2734 реакції, які ілюструють артефактний простір людини, з них – 2275 – високочастотні, 459 – низькочастотні.

Символічний зміст, що закономірно простежується в семантиці груп номінацій артефактів, накладається на емотивні, функціонально-стилістичні, переносно-образні й інші показники, утворюючи семантичні єдності, наповнені важливою в прагматичному плані інформацією.

Наявність у семантичній структурі артефактів асоціативно-образного компонента, що супроводжується усвідомленням його національного, соціального призначення, надає цим словам експресивних конотацій, стилістичної маркованості (Кононенко, 1996, с. 260).

За даними вільного асоціативного експерименту з носіями української, польської та німецької мов артефактний простір людини представлений такими тематичними групами: одяг; аксесуари, атрибути; місце роботи, проживання, перебування; артефакти, які стосуються професійної діяльності, життя; страви і напої.

Тематичні групи асоціативних реакцій, що є спільними у трьох мовах:

– Місце роботи, проживання, перебування:

укр. **адвокат** / пол. **adwokat** / нім. **Rechtsanwalt** < суд 21 / sąd 24 / Gericht 14; укр. **актриса** / пол. **aktorka** / нім. **Schauspielerin** < театр 18 / teatr 18 / Theater 5; укр. **актриса** / пол. **aktorka** / нім. **Schauspielerin** < сцена 8 / scena 8 / Bühne, укр. **вчитель** / пол. **nauczyciel** / нім. **Lehrer** < школа 16 / szkoła 31 / Schule 22; укр. **дитина** / пол. **dziecko** / нім. **Kind** < дитсадок / przedszkole / Kindergarten «дитячий садок»; укр. **клоун** / пол. **klown** / нім. **Clown** < цирк 23 / cyrk 39 / Zirkus 23; укр. **моряк** / пол. **marynarz** / нім. **Seemann** < корабель 16 / statek 27 / Schiff (Schiffe) 28; укр. **солдат** / пол. **żołnierz** / нім. **Soldat** < армія 21 / wojsko 25 / Armee 10; укр. **суддя** / пол. **sędzia** / нім. **Richter** < суд 18 / sąd 27 / Gericht 17; укр. **черниця** / пол. **mniszka** / нім. **Nonne** < монастир 24 / klasztor 9 / Kloster 31; укр. **султан** / пол. **sultan** / нім. **Sultan** < гарем 25 / harem 9 / Harem 7; укр. **безробітний** / пол. **bezrobotny** / нім. **Arbeitslose** < укр. **центр зайнятості** / пол. **urząd pracy** / нім. **Arbeitsamt, Arbeitsagentur, Agentur für Arbeit** «біржа праці, агентство з працевлаштування», **Amt** «управління, служба»; укр. **депутат** < Верховна Рада 10, пол. **poseł** «депутат» < Sejm 32 «Сейм» (Законодавчий орган державної влади Польщі), **rząd** 4 «уряд», нім. **Abgeordneter** «депутат» < Bundestag 19 «Бундестаг» (Парламент Німеччини), нім. **Moslem** «мусульманин» < Moschee 12 «мечеть», пол. **chrześcijanin** «християнин» < kościół 17 «костел», нім. **Liberaler** «ліберал» < FDP 20 Freie Demokratische Partei – «Вільна Демократична Партія Німеччини».

Слова-стимули ЛСГ «**дворянське звання, звання володаря держави (титул)**» викликали у носіїв трьох мов реакції – традиційні місця проживання монарших осіб: укр. **барон** / пол. **baron** / нім.

Baron < укр. *замок* / пол. *zamczysko, zamek* / нім. *Schloss*; укр. **королева** / пол. **królowa** / нім. **Königin** < укр. *замок* / пол. *zamek* / нім. *Schloss*; укр. **король** / пол. **król** / нім. **König** < укр. *замок* / пол. *zamek* / нім. *Schloss*; укр. **принцеса** / пол. **księżna** / нім. **Prinzessin** < укр. *замок* / пол. *zamek* / нім. *Schloss*; укр. **султан** / пол. **sultan** / нім. **Sultan** < укр. *палац* / пол. *pałac* / нім. *Palast*.

Із батьком-матір'ю носії української, польської та німецької мов пов'язують дім, домівку: укр. **мати** / пол. **matka** / нім. **Mutter** < *дім / dom / Zuhause* «дім, рідна домівка», укр. **батько** / пол. **ojciec** < *дім / dom* «дім, рідна домівка».

– Артефакти, які стосуються професійної діяльності, життя:

укр. **режисер** / пол. **reżyser** / нім. **Regisseur** < *фільм (фільми) 47 / film 63 / Film (Filme) 60*; укр. **художник** / пол. **malarz** / нім. **Maler** < *картина (картини) 38 / obraz (obrazy) 33 / Bild (Bilder) 13*; укр. **вчитель** / пол. **nauczyciel** / нім. **Lehrer** < *дошка / 6 tablica 6 / Tafel 6*; укр. **лікар** / пол. **lekarz** / нім. **Arzt** < укр. *ліки* / пол. *lekarstwo* / нім. *Medikament (Medikamente)* «медикамент (медикаменти), укр. *слухавка* / пол. *stuchawki, stetoskop* / нім. *Stethoskop*, укр. **студент** / пол. **Student** / нім. **Student** < укр. *книжка, книги* / пол. *książka* / нім. *Bücher*, укр. **ювелір** / пол. **jubiler** / нім. **Juwelier** < *каблучка 7 / pierścionek 18 / Ring (Ringe) 15*; укр. **архітектор** < *скульптура 5*, пол. **architekt** «архітектор» < *дом 19* «дім», *projekt 16* «проект», *budowa 9* «споруда, будівництво», пол. **nauczyciel** «вчитель» < *dziennik 5* «щоденник», нім. **Soldat** «солдат» < *Gewehr 7* «гвинтівка», пол. **malarz** «художник» < *peździel (peźdzle) 8* «пензель (пензлі)», нім. **Maler** «художник» < *Farbe (Farben) 23* «фарба (фарби)», пол. **jubiler** «ювелір» < *bizuteria 10* «коштовності», нім. **Juwelier** «ювелір» < *Diamant 16* «діамант»;

нім. **Deutscher** «німець» < *Fußball 7* «футбол», укр. **мусульманин** < *Koran 11*, нім. **Arbeitsloser** «безробітний» < *Hartz IV 34* «Харц IV» – останній із серії законів щодо реформування ринку праці, розроблених командою під керівництвом німецького підприємця й економіста Петера Харца, який стосувався скорочення допомоги у зв'язку з безробіттям і вступив у дію з 1 січня 2005 року. Назву Харц IV використовують як синонім зменшених виплат по безробіттю (Arbeitslosengeld II). Цим можна пояснити 34 % відповідей німецьких інформантів на стимул **Arbeitsloser** «безробітний» саме зазначеним словом;

нім. **Schauspielerin** «актриса» < *Drehbuch* «сценарій», *Kamera* «камера»; пол. **bezrobotny** «безробітний» < *zasitek 5* «допомога»; нім.

Arbeitslose «безробітний» < *Alg II*, *Das Arbeitslosengeld II* «допомога у зв'язку з безробіттям II», була введена з 1 січня 2005 року й у розмовному мовленні часто називається Харц IV (*Arbeitslosengeld II*); нім. **Lehrer** «учитель» < *Stift* «олівець», *Stock – Zeigestock* «указка», *Tafel* «дошка», *Kreide* «крейда», укр. **лікар** / пол. **lekarz** < укр. *рецепт* / пол. *recepta*, нім. **Maler** «художник» < *Staffelei* «мольберт», *Tafel* «дошка», укр. **студент** < *рюкзак*, *стипендія*, *заликова книжка*, *заликовка*, *диплом*; нім. **Student** < *Stift* «олівець», *Fahrrad* «велосипед» – оскільки громадський транспорт недешевий у Німеччині і більшість студентів пересувається на велосипедах, *Bafög* скорочення від *Bundesausbildungsförderungsgesetz* «Федеральний закон про сприяння освіті», використовується як позначення стипендії; укр. **турок** / нім. **Türke** < *кальян* / *Wasserpfeife*, укр. **француз** < *парфуми*, нім. **Chinese** < *Technik* «техніка», *Kamera* «фотоапарат»; укр. **китаєць** < *побутова техніка*, *телевізор*, *техніка*, укр. **дитина** < *іграшка (іграшки)*, *ліжко*, *колиска*, *соска*, нім. **Kind** < *Schnuller* «соска», *Wagen* «візок», *Kinderwagen* «дитячий візок», *Buggy* «баггі» – складний візок, *Ball* «м'яч», *Puppen* «ляльки», *Hund* «собака»; пол. **dziecko** < *kołyska* «колиска», *wózek* «візок», *huśtawka* «гойдалка»; нім. **Mutter** «мати» < *Kochtopf* «каструля». Ця реакція входить до складу сталих виразів: *an den Kochtopf gefesselt sein, mit dem Kochtopf verheiratet sein* – ірон. займатися (лише) домашнім господарством (DUDEN). Ці німецькі реакції пов'язані з кухнею, яка вважалася раніше однією з «трьох К» (*Kinder, Küche, Kirche* – букв. Діти, кухня, церква) – приписів щодо ролі жінки у німецькому суспільстві.

– Одяг:

Для представників деяких професій передбачений формений одяг, наприклад, укр. **моряк** / пол. **marynarz** < *форма* / *tundur*, укр. **солдат** / пол. **żolnierz** < *форма 7* / *tundur 7*, нім. **Arzt** «лікар» < *weißer Kittel* «білий халат», *weisse Kleidung* «білий одяг», пол. **lekarz** «лікар» < *biały fartuch 6* «білий халат», нім. **Arzt** «лікар» < *Kittel 7* «халат», укр. **моряк** < *тіленька 6*, пол. **sędzia** «суддя» < *toga 10* «тога»; офіційно-діловий одяг, наприклад, укр. **міністр** / нім. **Minister** / пол. **minister** < укр. *костюм* / нім. *Anzug* / пол. *garnitur*, укр. **міністр** < *чорний костюм*, *штани*, нім. **Botschafter** «посол» < *Anzug* «костюм», за представниками інших – стереотипно закріпилися певні елементи одягу, наприклад, укр. **художник** < *берет*. Цікавими є реакції носіїв німецької мови: нім. **Mutter** «мати» < *Blumenschürze* «квітчастий фартух» – ймовірно, через те, що мати часто знаходиться на кухні, готує їжу; нім. **Bauer** «селянин» < *Gummistiefel* «гумові

чоботи» – у зв'язку з частими роботами в полі, на городі найкращим взуттям є гумові чоботи. Також інформанти показали знання традиційного (народного) одягу представників різних національностей: укр. **американець** / пол. **Amerykanin** < *dżинси / jeansy (jeans – dżинsy)* «джинси», нім. **Engländer** «англієць» < *Melone* «котелок» (капелюх); пол. **Anglik** < *spodnie w kratę* «картаті штани», *cylinder* «циліндр», пол. **Wloch** «італієць» < *buty* «черевики»; нім. **Italiener** «італієць» < *Stiefel* «чоботи», укр. **китаець** < *круглий капелюх*, пол. **Chińczyk** «китаець» < *kapelusz* «капелюх», *ubrania* «одяг», нім. **Chinese** «китаець» < *Hut* «капелюх»; нім. **Deutsche** «німець» < *Lederhose* «шкіряні штани» – короткі штани, національний одяг баварців і тірольців, укр. **турок** < *турецька шапка, червона шапочка з китицею, одяг* – остання, ймовірно, через велику кількість одягу, зробленого у Туреччині і який продається в Україні, пол. **Turek** < *turban* «тюрбан», нім. **Türke** «турок» < *Kopftuch* «хустка»; укр. **українець** < *вишита сорочка, вишиванка, шаровари, вінок*, пол. **Ukrainiec** «українець» < *wyszwanika* «вишиванка» – вишита сорочка, *kurtka z kożuchem* «куртка з хутром», *czapka* «шапка», нім. **Ukrainer** «українець» < *Tracht (Trachten)* «національний костюм»; укр. **француз** < *вишуканий одяг, берет, плаття*, нім. **Franzose** «француз» < *Hut* «капелюх», *Baskenmütze* «берет», *Mütze* «шапка», нім. **Sultan** «султан» < *spitze Schuhe* «туфлі з гострими носками»; укр. **султан** / пол. **sultan** / нім. **Sultan** <, *тюрбан / turban / Turban* «тюрбан», укр. **мусульманин** / пол. **muzułmanin** / нім. **Moslem** < *хустка / chustka / Kopftuch, Tuch* «хустка»; традиційний елемент одягу маленької дитини - укр. **дитина** / пол. **dziecko** / нім. **Kind** < *пелюшки, підгузники / pielucha, pieluszka / Windel (Windeln)*.

Фокусники часто користуються капелюхом під час виступу: нім. **Zauberer** «фокусник» < *Hut 5* «капелюх».

Традиційним одягом черниці є ряса: нім. **Nonne** «черниця» < *Kutte 5* «ряса».

– Аксесуари, атрибути:

Серед найпоширеніших реакцій на стимули-титли є атрибути влади монархів: укр. **королева** / пол. **królowa** / нім. **Königin** < *корона 11 / korona 19 / Krone 20*; укр. **король** / пол. **król** / нім. **König** < *корона 16 / korona 23 / Krone 31*, укр. **король** / нім. **König** < *трон 9 / Thron 8*, укр. **королева** < *трон*; пол. **królowa** < *berło* «скіпетр», *tron* «трон»; нім. **Königin** «королева» < *Zepter* «скіпетр»; укр. **король** / пол. **król** / нім. **König** < *скіпетр / berło* «скіпетр» / *Zepter* «скіпетр»; *трон / tron / Thron* «трон»; пол. **król** < *jabłko* «Jabłko królewskie» – Держава –

символ державної влади монарха, являє собою золоту кулю з короною або хрестом; пол. **baron** / нім. **Baron** «барон» < пол. *korona* / нім. *Krone* «корона», пол. *sygnet* / нім. *Siegel* «печатка», пол. *tron* / нім. *Thron* «трон»; укр. **принц** / пол. **książe** / нім. **Prinz** < *korona* / *korona* / *Krone* «корона», *tron* / *tron* / *Thron* «трон»; пол. **książe** < *miecz* «меч», *berło* «скіпетр»; укр. **принцеса** / пол. **księżna** / нім. **Prinzessin** < *korona* 5 / *korona* 7 / *Krone* «корона»; пол. **księżna** «принцеса» < *berło* «скіпетр», *diadem* «діадема»; нім. **Prinzessin** «принцеса» < *Krönchen* «діадема»; нім. **Sultan** «султан» < *Thron* «трон»; атрибутом монарших осіб також є коштовності: укр. **королева** < *дорогоцінності, перстень*; пол. **sultan** «султан» < *klejnoty* «коштовності».

Традиційний атрибут судді – молоток: нім. **Richter** «суддя» < *Hammer* 6 «молоток». Атрибутом офіційного вбрання посадових осіб є краватка, часто – окуляри: нім. **Rechtsanwalt** «адвокат» < *Brille* «окуляри», *Krawatte* «краватка», укр. **президент** / нім. **Präsident** < укр. *краватка* / нім. *Krawatte*; пол. **minister** < *okulary* «окуляри».

Пунктуальність англійців і дощовий клімат Великої Британії викликали асоціації пол. **Anglik** < *zegarek* «годинник», *parasol* «парасолька».

– Страви й напої:

Носії української, польської та німецької мов обізнані у стравах і напоях, що притаманні певному народу, наприклад: укр. **англієць** / пол. **Anglik** / нім. **Engländer** < укр. *чай* 8 / пол. *herbata* 14 / нім. *Tee* 7; укр. **італієць** / пол. **Włoch** / нім. **Italiener** < укр. *піца* 18 / пол. *pizza* 11 / нім. *Pizza* 32; укр. *макарони* 9 / пол. *makaron* 32 / нім. *Nudeln* 6; укр. *спагеті* 9 / пол. *spagetti* 7 / нім. *Spaghetti* 11. укр. **француз** / пол. **Francuz** / нім. **Franzose** < *жаб'ячі лапки* / *żabie nóżka* / *Froschschenkel* «жаб'ячі лапки», укр. **німець** / пол. **Niemiec** / нім. **Deutscher** < *пиво* 11 / *piwo* 9 / *Bier* «пиво», укр. **американець** / пол. **Amerikanin** / нім. **Amerikaner** < *гамбургер* / *hamburger* (*hamburgery*) / *Hamburger*, *Мак Доналдс*, *McDonald's* / *McDonalds* / *McDonalds* «Мак Доналдс», укр. **англієць** / пол. **Anglik** / нім. **Engländer** < *чай* / *herbata* / *Tee*, *пиво* / *piwo* / *Bier*. укр. **італієць** / пол. **Włoch** / нім. **Italiener** < *спагеті* / *spagetti* / *Spaghetti* «спагетті»; укр. **китаєць** / пол. **Chińczyk** / нім. **Chinese** < *рис* / *ryż* 24 / *Reis* «рис»; пол. **Turek** / нім. **Türke** «турок» < *Kebab* 10 / «турок» < *Döner* 19 «кебаб»; нім. **Engländer** «англієць» < *Fisch* «риба», *Alkohol* «алкоголь», *Fisch&Chips* «риба і чіпси» страва, яка складається з риби, обсмаженої у фритюрі та нарізаної товстими скибочками картоплі фри (вважається неофіційною національною англійською стравою), *Plum*

Pudding «різдвяний пудинг, пудинг зі сливами» – традиційний різдвяний десерт у Великобританії.

Борщ і сало є улюбленими стравами українців: укр. **українець** / пол. **Ukrainiec** < борщ / *barszcz* «борщ», укр. **українець** < сало 13.

Батьки є годувальниками, що забезпечують членів родини: пол. **ojciec** «батько» < *chleb* «хліб», нім. **Mutter** «мати» < *Essen* «їжа».

Зіставне вивчення асоціацій засвідчує, що близькість національних культур можна оцінити через подібність семантичних асоціацій. Асоціативні зв'язки є важливими й для відтворення мовної картини світу (Кочерган, 2006, с. 313-314).

Об'єднуючись на системній основі в розгалужені парадигми, побудовані за визначальними для народної свідомості принципами, асоціативними критеріями, такі артефактні угруповання відтворюють загальні уявлення певного етносу щодо минулого і сучасного, наявного і прихованого, архетипного (Кононенко, 1996, с. 260).

Світобачення народу, пропущене через призму архетипних концептів, виявляє такі особливості психічного, соціального, універсального і національно специфічного, які входять в етнологічну характеристику, стають її невід'ємним атрибутом.

Подібний набір ознак, за яким носії української, польської та німецької мов ідентифікують слова-стимули та позначають соціальний статус людини, дозволив виділити п'ять тематичних груп, які відображають артефактний простір людини. Значна кількість реакцій-корелятивів свідчить про сформованість і подібність уявлень щодо образів представників різних професій, національностей, релігійних громад, членів родини, володарів титулів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бабенко, И.И. (2004). Об ассоциативности как универсальном коммуникативном свойстве слова. *Вестник Томского государственного педагогического университета*, 1, 38.
- Белянин, В.П. (2003). *Психолінгвістика*. Москва: Флинта, Московский психолого-социальный институт.
- Вдовиченко, Н.В. (2015). *Вербалізація морально-етичних концептів в українській мовній картині світу*. Автореф. дис. канд. філол. наук. Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова.

- Горошко, Е.И. (2001). *Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента*. Харьков, Москва: Издательская группа «РА-Каравелла».
- Залевская, А.А. (2005). Проблемы организации внутреннего лексикона человека. Психолингвистические проблемы семантики слова. В: *Психолингвистические исследования. Слово. Текст*. Москва: Гнозис.
- Караулов, Ю.Н. (2002). Русский ассоциативный словарь как новый лингвистический источник и инструмент анализа языковой способности. *Русский ассоциативный словарь*. Москва: АСТ.
- Кобозева, И.М. (1995). Немец, англичанин, француз и русский: выявление стереотипов национальных характеров через анализ коннотаций этнонимов. *Вестник Московского университета. Серия 9. Филология*, 3.
- Кононенко, В.І. (1996). *Символи української мови*. Івано-Франківськ: Видавництво «Плай».
- Кочерган, М.П. (2006). *Основи зіставного мовознавства*. Київ: Видавничий центр «Академія».
- Максименко, С.Д. (2004). *Загальна психологія*. Вінниця: Нова Книга.
- Подольян, І.Е. (2000). *Національна специфіка семантики фітонімів в українській, англійській та німецькій мовах (контрастивний етнопсихолінгвістичний аналіз)*. Дис. ... канд. філол. наук. Київ: КДЛУ.
- Попова, З.Д. (1989). *Полевые структуры в системе языка*. Воронеж: Изд-во Воронежского государственного университета.
- Тагієва, І.С. (2014). Лінгвокультурологічний підхід до аналізу концептів- артефактів у процесі вивчення українських народних казок. *Наука і освіта*, 10.
- Тищенко, О.В. (2017). Концепт «нитка» як артефакт і предметний символ у фразеологічному та паремійному контексті польської, української та англійської мов. В: *Концепты и контрасты*. Одесса: Издательский дом «Гельветика».
- Толчеева, Т.С. (2007). *Асоціативна семантика сигніфікативних артефактів-міфонімів англійської мови*. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов, 1.
- Фрумкина, Р.М. (2001). *Психолингвистика*. Москва: Издательский центр «Академия».